

COMUNICACIÓ

Jordi Carcasó (Universitat Ramon Llull)

Francesc Mirabent: l'economia des del sentiment

Dins el camp de la reflexió sobre l'economia, que ens ha portat aquests dies a Vic, aquesta comunicació en pretén mostrar una peculiar visió des de l'àmbit de la filosofia, concretament des de l'estètica, a partir dels treballs realitzats pel doctor Francesc Mirabent; en especial destacant la importància del «sentiment» com a element imprescindible en la persona, i la manera com a través del sentit comú arribem a la necessitat d'un compromís ètic en el liberalisme. Francesc de Paula Mirabent va ser catedràtic d'estètica a la Universitat de Barcelona, però també va reeixir com a empresari o comerciant, i ens és especialment interessant de trobar el fil conductor que uneix el catedràtic i l'empresari en la seva recerca de la bellesa.

La comunicació es divideix en tres punts, extrets en gran part de la conferència titulada *L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX*¹, basada en la comunió cultural entre la filosofia escocesa i la cultura catalana:

Una certa tendència econòmica liberal comuna amb els filòsofs escocesos, de la qual se sent hereu, i una filosofia molt lligada a la consciència.

No és casual que les teories liberals dels escocesos es fessin agradoses a gran part dels filòsofs catalans de finals del segle XIX, ja que proclamaven unes «característiques» (Mirabent en diu «virtuts») comunes: «virtuts que eren essencials del nostre poble: tendència a l'estalvi, protecció de l'esforç individual, respecte als creadors de riquesa, amor al treball, tot això matisat per un ferm liberalisme i una decidida inclinació democràtica i socialitzant»².

1. *L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX*. Conferència pronunciada per Francesc Mirabent el 22 de juny de 1928 a l'Ateneu Barcelonès, *Estudios estéticos y otros ensayos*, tomo II, Barcelona 1958, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

2. Ídem, p. 175.

Mirabent troba un clar lligam entre aquesta filosofia d'origen escocès, del *common sense* (del sentit comú), del pragmatisme, liberalisme... i el «seny» o sentit de realitat, que defineix com «els millors trets de la nostra condició espiritual»³.

El cert és que, més enllà d'aquestes generalitzacions preliminars i seguint la traça iniciada per Francesc Xavier Llorens, o Martí d'Eixalà, troba un vincle que uneix la filosofia escocesa amb una concepció del món, de la persona i la manera de viure que es fa especialment receptiva a Catalunya.

Convé de tenir present una altra afinitat històrica: la teoria liberal escocesa es desenvolupa en un context de revolució industrial, i és justament a les primeries del segle xx que aquesta revolució industrial, econòmica, política i social «arriba» a Barcelona.

Però, en paral·lel a la filosofia escocesa, se sentirà també hereu d'una tradició de filosofia que anomena «la filosofia lligada a la consciència» i que arrenca fonamentalment de Bergson: la importància de la decisió que ens permet reconstruir el camí escollit com a fonament de la llibertat, lluny de determinismes o cruïlles maniquees; el fenomen o la vivència com a unitat indestruïble més enllà de la disjuntiva objectiu-subjectiu, i la integritat de la consciència.

Ens trobem, per un cantó, amb unes condicions econòmiques que ens permeten un replantejament i un reeixir en molts aspectes, també cultural i filosòfic, i, per l'altre, amb una nova intel·lectualitat que sap guanyar-se el seu lloc al món i s'allunya de les grans tendències. És també un tret característic del nostre pensament el fet que no hi hagués a Catalunya una gran tendència o corrent filosòfica que hagués emmirallat majoritàriament els nostres pensadors. De fet, hi ha hagut sempre una tendència al respecte i al valor de la consciència de l'home que pensa, al marge de grans escoles, cosa que s'adiu força amb el sentit de la filosofia escocesa: l'esperit de concreció, de proximitat, de rigor, de comprensió, d'un realisme que, sense perdre la seva vocació ideal, no se sent còmode sota els reduccionismes empobridors que poden amagar les grans tendències: «Els catalans, com a característica general, hem sentit sempre un recel instintiu contra les bastides de la raó abstracta; ens ha semblat que la font natural de tota especulació

3. Ídem, p. 183.

sobre els problemes de l'esperit és la consciència del subjecte que pensa»⁴.

Si aquest primer punt pretén destacar la vocació liberal del doctor Mirabent, en un context força afí, en el segon punt prenem la seva persona com a model.

Un model d'home culte, liberal, emprenedor i econòmicament pròsper (autònom)

Un dels trets de la seva obra és la insistència en la necessària coherència entre filosofia i vida, raó per la qual trobem necessari fer menció de la seva biografia com a pal de paller del que ha estat el seu pensament.

Mirabent no deixa de sorprendre's per una sèrie de trets: l'autodisciplina personal, l'esperit d'iniciativa i una activitat laboriosa que, segons ell, abunden força, tant a Escòcia (o a les Illes Britàniques en general) com a Catalunya. En alguns moments sembla que hi troba fins i tot afinitats personals, quan explica exemples d'homes que han assolit una certa prosperitat econòmica i que s'han dedicat a l'estudi de la filosofia: Locke, Berkeley o Hume (fins i tot explica el cas de Plató, que es pagà el seu viatge a Egipte venent oli).

Certament, la precària situació econòmica de la seva família va fer que, després de cursar els estudis elementals, hagués de posar-se a treballar, i en 1910 funda els Laboratoris Mirabent, on treballarà al llarg de trenta anys i que li donen l'estabilitat econòmica per a continuar estudiant. La dedicació a l'empresa, que posteriorment serà ampliada, no és impediment perquè es prepari per als exàmens lliures de batxillerat, comenci el seu camí en l'escriptura i aconsegueixi d'entrar a la Universitat a l'edat de trenta-dos anys.

Es llicenciarà, i entrarà com a professor auxiliar a la Universitat de Barcelona, però en 1931 renuncia com a professor, a causa de la incompatibilitat amb les seves obligacions professionals, malgrat continuar mantenint un estret lligam intel·lectual i personal amb els professors del moment.

No serà fins a 1950 que obtindrà la càtedra d'estètica, però en 1951, un any abans de la seva mort, decideix abandonar la seva

4. Ídem, p. 185.

pròpia empresa, que passa a mans del seu germà i dels altres dos socis.

Tenim el perfil d'un intel·lectual que mai no ha deixat de creure en l'esforç personal, en el valor de la consciència, i el desig de perfeccionament malgrat les nombroses dificultats: el lliure mercat, i l'esforç per assolir una estabilitat econòmica, permet a tots aquests empresaris i comerciants del moment la possibilitat d'esdevenir cultes, i millors persones en una actitud clarament filosòfica.

El lliure mercat esdevé la condició necessària per a poder excel·lir com a persones en la cultura, i fins i tot a vegades el refugi d'aquest model d'intel·lectual-empresari davant les inestabilitats polítiques i socials del moment. Potser troben en l'economia aquell àmbit d'expansió, progrés i llibertat que no podien acabar de trobar en la cultura. Convé de recordar que, en 1940, el doctor Mirabent és delatat al Tribunal de Responsabilitats Polítiques per la seva vinculació a l'anterior Universitat de l'època republicana, especialment la seva amistat amb el Dr. Serra Húnter, i els seus escrits en llengua catalana. Se'n sortirà pagant una multa, però la funció atemoridora de la repressió serà una ombra que planarà sempre sobre seu.

Parlem d'un model d'homeculte que ha de procurar l'excel·lència en tots els seus aspectes. Contràriament al que pot semblar, això el lliga inevitablement a una comunitat de la qual no es pot desentendre i que dóna a la filosofia un caràcter pràctic, directe i una gran dosi de realisme. Ens allunyem d'una filosofia acadèmica que corre el perill de caure en divagacions abstractes o que tinguin poc a veure amb els problemes diaris: el model de filòsof que ens presenta no és el d'un filòsof de saló, sinó el d'una persona que matina i s'esforça en el treball diari per poder alliberar-se'n i cercar el consol i el goig de la filosofia.

Fins i tot arriba a generalitzar que el tipus mitjà d'home britànic destina una part del seu lleure a la filosofia, entesa en un sentit ampli, de preocupació pels valors, per la moral, per l'educació..., a diferència de França, on predomina l'home mitjà artista o escriptor, o a Alemanya, on predomina el tipus tècnic, més basat en la instrucció.

Així crea el que proposaríem d'anomenar «*el tipus estètic en la vida social*»: l'home que respecta l'altre home, a base de

llibertat i de tolerància, fruit d'un sentit comú que el lliga a la comunitat⁵.

El sentit comú (seny) a través del sentiment ens aporta un compromís ètic indispensable en tot projecte personal (gentleman)

Malgrat que sovint considerem la filosofia escocesa, o fins i tot britànica, sota l'adjectiu d'empirista, convé de no oblidar la direcció idealista i fins i tot racionalista que la fa menys esclava de prejudicis, cedint protagonisme al mateix filòsof i a la seva consciència com a motor d'inici⁶.

Parlem d'un sentit d'home culte o intel·ligent que va més enllà del criteri d'adaptació que assenyalava Aristòtil: ja no es tracta de sobreviure o fins i tot tenir una vida bona, sinó que l'home culte ha de cercar la virtut, sense deslligar el seu pensament dels seus actes, que allora són el camp de cultiu imprescindible d'aquests ideals.

El sentiment ens obre als altres i ens demana simpatia, empatia, solidaritat, compassió... adjectius que ens poden semblar poc habituals en els tractats d'economia liberal.

Però és la consideració dels propis sentiments, en la seva grandesa o misèria, allò que caracteritza la conducta del *gentleman*, del cavaller, de l'autèntic senyor, raó per la qual destaca Adam Smith per «la seva teoria del sentit moral com a predisposició de l'esperit humà, i no com a sentit originalment desenvolupat, sinó que creix i s'afina amb les experiències de la vida social i amb la intervenció de la simpatia entre els homes»; és un bon camí per a descobrir el vertader significat del «sentit comú»⁷.

El model de «liberal» que se'ns presenta és el de la persona moderada, que parteix del sentit comú, però a qui el seu esforç de superació vers l'ideal ha convertit en *gentleman*, en un autèntic senyor.

La seva tasca com a empresari, mercader, polític, militar, religiós... no és, doncs, la del «diner fàcil» (la febre d'or, per dir-ho en una

5. Cf. *L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX*, op. cit.

6. Cf. *L'altre aspecte de la filosofia anglesa*, publicat a *Revista de Catalunya*, 52 (novembre-desembre).

7. *L'escola escocesa i la seva influència en els filòsofs catalans del segle XIX*, op. cit., p. 174.

terminologia més pròpia), sinó que aquesta labor empresarial, política, religiosa... és solament la manera d'accedir al veritable capteniment de la filosofia i alhora la manera de dur a la pràctica aquestes ànsies de perfeccionament moral.

Mirabent parla d'un sentiment «assenyat», el sentiment que parteix del sentit comú i esdevé element indispensable per a fer més humana la teoria liberal, i ho fa a partir de la teoria kantiana del judici: valorant. Diu Mirabent: «L'actitud és la de valorar, la d'esforçar-se per valorar en funció de la vida humana tots els fruits de l'activitat de l'esperit, religiosos, morals, artístics, socials, polítics i filosòfics»⁸.

D'aquesta manera, l'adjectiu *pràctic* de l'economia pren un nou matís: quan diem que la teoria liberal, igual que la filosofia, té un sentit pràctic volem dir que no l'entendem com a sinònim d'utilitarisme, sinó de capacitat per a resoldre alguns dels problemes que ens sorprenen, tenint clar que els grans problemes filosòfics per excel·lència superen les nostres preocupacions diàries, però les impliquen necessàriament.

L'utilitarisme serà, doncs, criticat, justament per aquesta manca d'ideal: un «viure al dia» que esdevé irresponsable si la persona no va més enllà del seu propi interès. Per al model d'home culte liberal que se'ns proposa, la pràctica, el dia a dia, esdevé el camp on desenvolupar-nos com a persones íntegres, que tendeixen cap a un millorament constant⁹.

Diu així el Dr. Serra Hunter: «Quan la moral esdevé economia, tots els valors espirituals s'esvaeixen i l'home torna a la condició de les societats anomenades primitives, malgrat sigui amb tots els refinaments de l'industrialisme i la cultura física»¹⁰.

En aquest model d'home culte, el sentit comú ens porta a dir que tan importants són les normes lògiques com les morals: sentiments de solidaritat, compassió, simpatia, empatia, justícia... sense els quals la valoració, el judici kantian, serà incomplet: «La

8. Ibid., p. 175.

9. Cf. J. SERRA HUNTER, *Filosofia i cultura. Suggestions i estudis. Primera sèrie*, Barcelona, Catalònia, 1930.

10. J. SERRA HUNTER, *Apologia de l'ideal*, conferència inaugural del curs 1925-26 a l'Ateneu de Girona, Girona, Tipografia El Autonomista, p. 19.

diferència radical dels homes no rau en l'oposició d'idees, sinó de sentiments»¹¹.

El sentiment esdevé allò que més contribueix a la proclamació de la unitat del nostre esperit, que en algun moment es troba amb la necessitat d'afirmar o de negar: així el judici, impulsat pel sentiment, es converteix en l'acte central del coneixement. Però l'important és la finalitat, que consisteix a acceptar un món espiritual (en aquest cas el de la bellesa), on es troba l'harmonia entre la imaginació i l'enteniment: «Tots aquells que senten, per damunt de la ideologia política, religiosa, filosòfica, científica o artística, una comunitat d'ideals, és a dir, que tenen una mateixa concepció de l'origen i fi de l'home, fins i quan pretenguin arribar-hi per camins diferents, podran col·laborar en una mateixa obra, com aquells que parlen diferents idiomes i tenen un mateix fons de perfecció i bondat»¹².

El major ideal de bellesa recau en aquesta potencialitat de reforma espiritual, de fer camí cap a una vida superior, i que esdevé la força per al compliment dels deures quotidians.

Sorgeix, per tant, una mena d'humanisme en el liberalisme econòmic: possibilitant i estimulants la persona emprenedora i pròspera per a aprofundir en una mena de perfeccionament moral que repercuteix paral·lelament a nivell exemplar i pràctic en la mateixa societat. És a partir d'aquest component social de la teoria dels sentiments que l'home excel·leix desde, i mitjançant, els sentiments. I com que els sentiments no són exclusius de cap nació, religió o grup social, significarà que tothom pot, a través del sentiment i amb l'ajut del senti comú, anar-los «perfeccionant». Davant la immensitat d'una gran muntanya, el naixement d'un fill o el «Guernica» de Picasso, hi ha qui sentirà la curiositat d'aprofundir en el misteri que li genera tanta admiració, goig, simpatia, compassió... i s'esforçarà per aprofundir en aquests sentiments, valors, emocions, idees... Aquest és el punt d'inici, la consciència que capta un goig que el fa participar de les més altes expressions de bellesa, bondat i veritat, el sentiment com una energia substancial que esperona i desvetlla l'esperit.

11. J. SERRA HUNTER, *Filosofia i cultura. Suggestions i estudis. Primera sèrie*, Barcelona, Catalònia, 1930, p. 70.

12. Ídem, p. 71.